

השבוע בגליון

♦ אינסטלטור מ"הצלה":

השבוע בגליון

♦ מעלת הלימוד בלילה

♦ מדוע יש הנמנעים מלימוד תורה ב"ליל ניטל"?

♦ פסיקת בית הדין על פי רוב הדיינים, כיצד?

♦ מדוע אין היהודים נוטים אחר רוב העולם?

♦ הצלת חיים תוך כדי בזיון - חובה?

♦ "המגדל יתום בתוך ביתו כאילו ילדו" - ממש?

♦ התחבטותם של איצטגניני פרעה:

♦ כבודו של מלך נכרי - עד היכן?

♦ הקבלת המלך עם ספר תורה

♦ פורים סרגוסה

דבר העורך

הבן יקר לי

עצוב.

עצוב מאד.

בדודים הם המעשים אשר שדרתם בנויה מריכוז כה חריף של עצב, יתמות, שכול, תקווה ואומללות. אולם בדרך כלל ההתעלמות מן המציאות, אינה מטיבה עם הנפש. הזקיפות מול האמת המרה, העימות החזיתי עמה והבנת הנעשה, הם עצמם חלק מתהליך ריפוי הנפש. משום כך נוהג תלמיד חכם מפורסם, בעל פה מפיק מרגליות, לספר את המעשה הבא לפני קהל שומעי לקחו בתקופת ימי בין המצרים.

ערב ראש חודש היה "יום הצפון" הקבוע שלהם. אותו נהג מונית נעים הליכות, אותם קברים שעליהם השתטחו ואותה צרה קשה ומרה. עשרים שנה, החל מהשנה הרביעית לנישואיהם הם נהגו להשתטח בקביעות על קברי צדיקים בכל ערב ראש חודש. אולי בזכות אחד הקדושים הטמונים תחת מצבות האבן, יתגלגלו עליהם רחמי של רבון העולמים, והם יזכו לדור המשך, זרעא חיאי וקיימא.

בימי חורף כבימי קיץ, בתקופת הסתיו ובעונת האביב, היו השניים פוקדים את קברי הצדיקים בדייקנות, ומפינתם הקבועה התחננו לבוראם שיחוס וירחם.

והוא חס ורחם. הם המשיכו להתרפק על הקברים, כדי להודות לרבון העולמים על הטוב אשר גמלם עד כה ועל השמחה הרבה שצפויה להם בקרוב. אי אפשר היה להכירם. פניהם הרעננים דמו לפרחים קמלים שהורו במים צוננים.

ריח חריף של תרופות וצפצופים בלתי פוסקים של מכשירים רפואיים מסוגים שונים לא הרפו ממנו. הוא לא היה מסוגל להתרכז. רבנו של עולם! איזו שאלה! איזו החלטה! הוא צבט את לחיו, ניגב את דמעותיו וחבט על קדקדו שוב ושוב, כדי לוודא שהוא לא נתון בעיצומו של חזיון עוועים. מהר, לחש בכיר הרופאים בנחישות, עוד מעט יהיה מאוחר ולא נוכל לעשות מאומה. מצבה הרפואי של הרעייה התדרדר לפתע פתאום, ולדברי הרופאים אין בידיהם להציל את האם ואת ולדה גם יחד. או היא או הוא. תחליטו.

הוא ניסה לטלפן לביתו של אחד הרבנים, אך הדבר לא עלה בידו.

אתה ידע, היא לחשה לבעלה בקול לא קול. אל הנער הזה התפללתי, בלעדיו, למה לי חיים. אני... בנימין,

דף תז/א כיון שהגיע חצות לילה... מיד היה דוד עומד ועוסק בתורה עד שעלה עמוד השחר

מעלת הלימוד בלילה

סוגייתנו מספרת כי בכל חצות לילה היה דוד המלך ניעור משנתו הקצרה למשמע הצלילים שהפיקה רוח צפונית ממיתרי כינורו שהיה תלוי מעל מיטתו, ומיד היה קם ועוסק בתורה. הספרים הקדושים האריכו במעלת לימוד התורה בלילה, כדברי רבי שמעון בן לקיש (עירובין סה/א) "לא איברי סיהרא אלא לגירסא". הרמב"ם (הל' ת"ת פ"ג הל' י"ג), אף מפליג וכותב: "אף על פי שמצוה ללמוד ביום ובלילה, אין אדם למד רוב חכמתו אלא בלילה. לפיכך, מי שרצה לזכות בכתר התורה יזהר בכל לילותיו ולא יאבד אפילו אחד מהן בשינה ואכילה ושתייה וכיוצא בהן אלא בתלמוד תורה ודברי חכמה". אולם, מאחר שאין אדם מסוגל למנוע עצמו משינה כל הלילה, מלבד יחידי סגולה, דנו גדולי הדורות אם ראוי לישן בתחילת הלילה וללמוד בחציו השני, או שמא להיפך.

לדעת בעל "ערוגות הבושם" (או"ח סי' א'), משמע מדברי חז"ל שמעלת הלימוד בחציו השני של הלילה גדולה יותר, וכפי שמציינת סוגייתנו את מנהגו של המלך דוד. אמנם, הוא מציין, כי רוב תלמידי החכמים נוהגים ללמוד בחציו הראשון של הלילה, מאחר שההשכמה בחצות הלילה קשה מן ההמנעות משינה עד חצות הלילה, כדברי הגמרא (יומא כב/א), ותלמידי החכמים העדיפו להתחזק בלימוד התורה.

על פי הקבלה, טעם מעלת הלימוד מחצות הליל ואילך הוא משום שמחצות היום עד חצות הלילה שולטת מידת הדין, ומחצות הלילה, שהשמש מתקרבת לזריחה, מתחיל זמנה של מידת הרחמים והוא עת רצון (האר"י בשער המצוות פרשת ואתחנן, ובברכי" או"ח סי' רל"ו ס"ק א', והמקור בזהר פרשת חיי שרה דף קלב/ב). מטעם זה גם תקנו את אמירת הסליחות בחודש אלול ובעשרת ימי תשובה לאחר חצות הלילה, משום שאז מידת הרחמים שולטת ("מגן אברהם" או"ח סי' א', סי' תקס"ה ס"ק ה' וסי' תקפ"א עפ"י האר"י שער הכוונות דרוש א' של ערבית).

מדוע יש הנמנעים מלימוד תורה ב"ליל ניטל"? מעניין לציין את דברי ה"חתם סופר" (שו"ת קובץ תשובות סי' ל"א) שנשאל, מהי לדעתו הסיבה שנהגו רבים להמנע מלימוד בלילה שבו חוגגים הנוצרים את "הולדתו" של אותו האיש, הלא הוא "ליל ניטל". יתכן, הוא משער, כי מאחר שמנהג תלמידי החכמים היה ללמוד עד חצות הלילה ולאחר מכן לנום על משכבם, חששו קדמונינו שבאותו לילה יתעורר קטרוג על עם ישראל כאשר הגויים נעורים משנתם בחצות ליל לבית תיפלתם. לכן, נהגו שלא ללמוד עד חצות הלילה, וממילא, תלמידי החכמים שאינם מבטלים את זמנם ינצלו זמן זה לשינה, וילמדו מחצות הלילה ואילך... ברם, לא תקנו מפורשות שילמדו מחצות הלילה מאחר שחכמינו הקפידו מאד שלא לתקן תקנות אשר אף למראית עין, יש בהן משום הליכה בדרכי הגויים. ומאחר שבלילה זה הגויים משכימים בחצות, נמנעו מלתקן תקנה זהה.

הבן יקר לי

זעילוי נשמת

הבחור ר' **חיים הלל בקשט** ז"ל

ב"ר אהרון שיבלחט"א נלב"ע ט' באב תש"ן

תנצב"ה

הונצח ע"י הוריו ידידיו הר"ר **אהרון** וזוגתו מרת **צפורה בקשט** שיחיו - פתח תקוה

זעילוי נשמת

הר"ר **יצחק קליין** ז"ל

ב"ר בנימין ז"ל נלב"ע י"ב באב תשל"ז

תנצב"ה

הונצח ע"י בנו ידידו הר"ר **יוסף (רמי) קליין** ומשפ' שיחיו - בני ברק

דף יז/א דהאי דקאמר איני יודע כמאן דליתיה דמי

פסיקת בית הדין על פי רוב הדיינים, כיצד?

במשנתנו ובסוגייתנו מבואר, כי הכרעת בית הדין נקבעת על פי דעתם של רוב הדיינים היושבים בדן. אבי תורת הישיבות, הגאון רבי חיים סולובייצ'יק זצ"ל העניק הסבר נאות לכך שדי בהסתמכות על דעתם של רוב דייני בית הדין כדי להכריע את פסק הדין.

כידוע, לדיני ממונות יש צורך בבית דין של שלושה דיינים, ולדיני נפשות יש להושיב בית דין של עשרים ושלושה דיינים. לכאורה, כיצד רשאי בית הדין לפסוק על פי דעתם של רוב הדיינים, כאשר מיעוטם מתנגד להכרעה זו, הרי הרכב בית הדין הנדרש לוקה בחסר?

למעשה, ניתן להקשות קושיה חמורה מזו. נתעלם לרגע מקושייתו של רבי חיים ונניח, כי מסיבות כל שהן די בדעתם של רוב דייני בית הדין כדי לפסוק את הכרעת הדין. הרי ידוע הכלל ש"אין הולכים בממון אחר הרוב", כלומר, אף שבדיני תורה רבים מכריעים על פי הרוב, מכל מקום בממונות יש צורך בהכרעה מוחלטת ואין די ברוב. אם כן, כיצד בית הדין פוסק את הכרעתו על פי רוב הדיינים, הרי "אין הולכים בממון אחר הרוב" (תוס' ב"ק כז/ב ד"ה "קמ"ל").

לאחר הצגת שאלות אלו, סולל הגר"ח מבריסק זצ"ל (חידושי הגר"ח על הש"ס עמ' קכ"ז) דרך להבנת סוגיה זו, ואומר, כי עלינו להבחין בכך שדין "רוב" משמש לשתי הגדרות שונות. עיתים, הולכים אחר הרוב כדי להכריע ספק מסוים. עיתים, משמש הרוב להגדרה שונה לחלוטין - "רובו ככולו", וכגון, השוחט את רוב סימני הבהמה, נחשב כמי ששחט את כל הסימנים, משום הכלל "רובו ככולו", ולכן, גם מיעוט הסימן שלא נשחט נחשב כשחוט.

מעתה, אומר הגר"ח זצ"ל, כאשר קבעה התורה (שמות כג/ב) "אחרי רבים להטות", כוונתה היתה לכך, שהדיינים בעלי דעת המיעוט נחשבים כמי שמצטרפים לחבריהם בעלי דעת הרוב, והרי הם נחשבים כמי שפסקו כמותם. לפיכך, לפנינו, הרכב שלם של בית דין, שפסק דין אחד בפיו. [עיי"ש, שהאמור הוא לגבי פסק הדין! אך במה שאנו נוקטים שכיוונו לאמת הוא על פי הדין הידוע של הליכה אחר הרוב].

דין "רובו ככולו" בא לידי ביטוי שוטף בחיינו. כך, למרות שיש צורך בהדס בעל עלים משולשים, די בהדס **שרובו** משולש לקיום המצווה, שהרי "רובו ככולו". כמו כן, אין צורך לסכך את הסוכה באופן שימנע לחלוטין את כניסת קרני השמש לתוכה, אלא די בסכך הגורם לכך שצילתה של הסוכה תהיה מרובה מחמתה. בעל ה"קהילות יעקב" (סי' א' אות ב') מבאר, כי גם דין "צילתה מרובה מחמתה" נובע מדין רובו ככולו. היינו, כאשר נתבקש לקבוע אם סוכה זו נקראת מסוככת, נוכל להכריע כי אכן היא מסוככת, מאחר שרובה מוצל.

מדוע אין היהודים נוטים אחר רוב העולם? נסיים בתשובתו של הגאון רבי יהונתן אייבשיץ זצ"ל שנשאל על ידי כומר, מדוע אין היהודים נוהגים כרוב העולם, למרות הכתוב בתורה "אחרי רבים להטות"? והשיבו רבי יהונתן, כי דין זה שהולכים אחר הרוב בא לידי ביטוי כאשר מתעורר ספק כיצד לנהוג, אזי נוטים אחר הרוב. אולם, בנושא האמונה אין ליהודים כל ספיקות, וממילא, אין כל עילה להליכתם אחר רוב העולם.

דף יח/ב זקן ואינה לפי כבודו

הצלת חיים תוך כדי בזיון - חובה?

כל אדם היודע עדות לטובת חברו, חייב לעשות כן ולסייע לחבירו. אולם, מבואר בסוגייתנו, שכהן גדול פטור מכך משום שאין זה מכבודו. כלל זה נאמר גם בהלכות השבת אבידה, ש"זקן ואינה לפי כבודו" פטור מהשבת אבידה, היינו: אם הזקן לא היה טורח אחר אבידתו שלו משום הבזיון הכרוך בדבר, הוא פטור גם מהשבת אבידה של חברו (ב"מ ל"א "שולחן ערוך" חו"מ סי' רס"ג סעי' א').

אינסטלטור מ"הצלה": אנשים העוסקים בהצלת חיי אדם מוצאים את עצמם מוזעקים להגשת עזרה והצלה בכל שעות היממה. פעמים רבות באותה שעה בה הם נקראים לעזור לזולת הם נמצאים במצב שבו אדם מן השורה אינו מופיע כך ברשות הרבים בין הבריות מחמת הבזיון. הדברים אמורים לגבי אינסטלטור, הנמצא בעיצומה של עבודה שטינפה את בגדיו מכף רגל ועד ראש, ובעלי מלאכות אחרים שאינם יוצאים לרשות הרבים בבגדי עבודתם. אמנם, ב"ה אנשי ההצלה אצים רצים למקום בו נזקקים להם, בלא לחשוב אף לא לרגע קט על כבודם האישי, אך הבה נבחון מבחינה הלכתית, אם אכן חובה עליהם לוותר על כבודם לצורך הצלת חיי אדם, או שמא רשאים הם לנקות את עצמם טרם יציאתם לרשות הרבים, על אף שבכך מתעכבים הם מהגשת הטיפול הרפואי הנדרש לחולה.

בספק זה התחבט הגאון רבי שלמה קלוגר זצ"ל, בעל ה"חכמת שלמה" ("שולחן ערוך" חו"מ סי' תכ"ו), שמא אכן גם במצוות "לא תעמד על דם רעך" קיים הפטור של "זקן ואינה לפי כבודו". אולם,

תקרא לו בנימין, כפי שרחל אמנו קראה לבנה, שלא זכה לראות את פניה מעולם. שמור על ילדנו הקט וגדל באמונה את הקדישיל שלנו, אמרה ולא יספה. **היא החליטה.** היא תעמיד צאצא אחריה ויהי מה. א-קדישיל.

תינוק יתום הגיח לאוויר העולם. בכה ולא ידע מה ניבא. **תקוות** וכיסופין של עשרים שנה התנקזו להם בהמולה, בשטפון של דמעות וחמלה. האלמן הטרי לא עזב את עריסת הפעוט. כמעט שלקחו עמו להלווית האם שמסרה את נפשה לחיי בנה, שלעולם לא תראה.

היה זה מסע לווייה מן הסוג שאי אפשר לשכוח. איש לא נשא הספד. הקהל כולו געה בבכי גדולה. נחשול האדם חלף לאיטו ברחובה של עיר ומכל הבתים יצאו בני אדם אשר שמע האירוע הטראגי הגיע לאזנם, והצטרפו גם הם לתהלוכה המבכה את האם הדגולה.

לעת ערב עצר הקהל העצום את נשימתו, כאשר דבריו הסוערים של הבעל האלמן הזהדו ברחבי בית העלמין. אני מבטיח לך, לגדלו ולחנכו על ברכי ישראל סבא. מן הסתם, שלא אוכל להעניק לו חום של אמא. אבל אלמד אותו להעניק לך, את שמגיע לך - קדיש. תקבלי את הקדיש הזה ביותר בעולם. אני מבטיח.

סכר פיותיהם של כל המלווים נפרץ באחת. בכתפיים רוטטות עמלו אנשי החברה קדישא לטמון את הנפטרת הנעלה ברגבי אדמה חומים. **ביום** השנה השלישי התרוצץ בנימין הקטן ביונות הקברים, כשתלתי השחרהרים מקפצים לכל עבר. הוא לא הבין בדיוק מדוע, אבל אביו הסביר לו, כי בדיוק באותו יום שהולכים לבית הקברות, גם חוגגים לו יום הולדת. יום הולדת שזכה. **כך**, כל שנה. בית קברות ויום הולדת.

משנה לשנה המתונו הקרובים בציפייה דרוכה, לשמוע את בנימינקה אומר קדיש. מגיע לה, לאומללה זו, שח מכר וותיק של המשפחה, אשר בעצמו נותר לבדו מן השואה, שבנה יאמר קדיש אחריה.

בן שש היה בנימין כאשר הופיע ביום השנה השישי וסידור חדש תחת זרועו. אביו ליווהו ברגש וברחמים, זקניו הביטו בו בעיניים מלאות תקווה ויגון, והנוכחים, אשר מלב איש מהם לא נשכחו דבריו המצמררים של האב בעת ההלוויה, ציפו בלב נרגש להתגשמות הקרובים בציפייה דרוכה, קדיש זך וטהור. **אמירת** התהילים הסתיימה, בנימין התקדם לעבר המצבה, נעמד על מקומו, יתגדל ויתקדש שמה רבה: 'אמן', ענו הנוכחים, ובנימין נשא את עיניו והביט למרחוק. מצחו התכווץ, והוא התרכז בנקודה רחוקה. כמעט שעמד דוד רחום לסעדו ולתמכו, כאשר הבחין לתדהמתו, כי עיניו של הקדישיל נעוצות במשאית ענק ששעטה בכביש מרוחק.

בנימין סיים לסקור את הסביבה, ובד בבד גם סיים את אמירת הקדיש.

הוא עוד קטן, שחו הכל בעצב. לא מבין כלום, לא מבין.

לשנה הבאה הופיע בנימין וסידורו בידו, עיניו כבושות בקרקע וידיו משולבות על חזהו. יתגדל ויתקדש שמה רבה, נשמע קולו הישב. עוד בטרם הספיקו הנוכחים לענות אמן כבר נאלצו לענות אמן יאה שמה רבה. כעבור מספר רגעים פסע בנימין שלש פסיעות לאחוריו. ואמרו אמן. נגמר. **קדיש** זך וטהור.

כך כל שנה. בית קברות, קדיש שזכה ויום הולדת. באחת הפעמים לא עמדו לו כוחותיו של האב, וליד המצבה אשר כבר דהתה מעט, הוא נפל אפיים ארצה, התמוטט. הקדישיל כבר היה בן עשרים, ולבית הקברות הוא הופיע עם סיום אמירת התהילים על ידי הנוכחים. ללא בושא או תחושת אי נעימות הוא פילס את דרכו בין הקהל שהתמעט משנה לשנה, נעמד על יד המצבה ופלט במהירות את מילות הקדיש, בעודו מציץ בשעונו ללא הרף.

אפילו את שלוש הפסיעות של עושה שלום הוא לא פסע בחזרה. כנראה מיהר מאד. **המכר** המבוגר, אשר כבר הפך לישיש, לא יכול היה לשאת את המחזה, וביקש מאחד הנוכחים שידלוק אחר הנער ויבקשו להגיע אליו. אני עוד זוכר את מסע הלוויה של אמא שלך, נופך הזקן

במקלו, אתה עומד על שתי רגליך, רק בגלל שהיא פה מתחת לאדמה! אין לך בושה? ככה אומרים קדיש על אמה רחמניה?

הקדיש עפעץ בעיניו במבוכה ומלמל: איני יכול להתווכח אתך, אבל כיצד אבכה על אדם שלא הכרת?

גם הקב"ה, עולה קולו של הדרשן, הקריב את ביתו ואת משכנו היקר והקדוש כל כך, כדי להציל את כלל ישראל, כדברי המדרש שהקב"ה כילה חמתו בעצים ובאבנים. בכל שנה אנו מתאבלים בתשעה באב על חורבן בית המקדש. עלינו לוודא, שאין אנו נוהגים, חלילה, כאותו נער אומלל, אשר לא השכיל להפנים בפשטו, כי חסרונה של אם כה רחמניה, שהקריבה עבורו את כל היקר לה, הוא עצום ומצער עד כדי בכי, לפחות ביום השנה לפטירתה. מרחק הזמן אין בו כדי להקהות את עצמת החסרון. אדרבה, כבר אלפיים שנה שאנו חסרים את בית המקדש, יתומים במשך אלפיים שנה!

★ ★ ★

שאלה מפורסמת שנשאלה בעשרות צורות וגוונים, פורטת על מיתרי הלב היהודי ושואלת: זה שנים אלפיים אנו מתחננים, ולירושלים עירך ברחמים תשוב... ובנה אותה, איה תפילותיהם של אבותינו ואמותינו אשר מכל קצות הגלות האיומה נשאו עיניהם למרום בתחינה, ותשכון בתוכה כאשר דברת? **בספרים** הקדושים מבוואר, כי כידוע בית המקדש השלישי יירד מן השמים. ברגע אחד יכון הבית על תלו. כדי שהבניין יגיע בשלמותו, יש צורך לבנותו. ואכן, במקום כלשהו נמצאת תבנית בניין בית המקדש, ויהודי כל הדורות עמלים לבנותו, עד אשר יושלם לתפארת. אבני היסוד לבניין זה כבר הונחו על ידי הגולים הראשונים שעונו ויסורו, ומאז ועד היום שלחו היהודים את ידם, הטו את כתפם להוסיף עוד לבנה, ללמוד תורה, להרים נדבך נוסף, לקיים מעשים טובים מתוך תקווה לחזות בבניין הבית. אבל ידוע ידעו כולם, כי במעשיהם הם מקרבים את הגאולה. **לואי נחזה** במו עינינו את נחמת הנביא ישעיהו: נחמו נחמו עמי יאמר אלוהיכם.

המעוניין לזכות את הרבים בסיפור מעניין, או בעובדה מרתקת שניתן ללמוד מהם מוסר השכל, מוזמן לפנות למערכת מאורות הדף היומי, ואנו נפרסם זאת בע"ה בטור זה. כתובתנו: ת.ד. 471 בני ברק. פקס: 03-570-67-93 דוא"ל: mendelson@meorot.co.il

בברכת התורה, העורך

פנינים

דף יד/א לא תסמכו לנא לא מסרמיטין

הכלי הריק

איש פשוט בא לפני החיד"א וחילה את פניו, כי יתן לו כתב המלצה שיועיל לו בחזרו על הפתחים. החיד"א נטל את קולמוסו ותיאר את הקבצן בתארי כבוד מופלגים והוסיף, כי לו היה מוכ"ז חי בימי אלישע הנביא לא היה עומד השמן!

סבב הלה על הפתחים בהציגו את כתב ההמלצה מהחיד"א, וההצלחה האירה לו פנים. אולם בעיר אחת, שם לב רבה של העיר, כי הלה אינו נראה תלמיד חכם מופלג כל כך... שב ועיין בכתב ההמלצה ועיניו נתקלו בפיסקה הנ"ל, לפיה לו היה חי בימי אלישע לא היה עומד השמן. מה פשרם של דברים אלו? תמה.

לפתע, נתחוויר לו...

אלישע צוה את אשת עובדיה, כי תשאל כלים ריקים ותיצוק שמן לתוכם, והבטיחה כי הברכה תשרה בשמן עד שייגמרו הכלים. כאשר תמו הכלים - "ויעמֵד השמן" (מלכים ב' ד' ו'). לו היה אדם זה נמצא במקום, לא היה עומד השמן, שהרי ישנו **כלי ריק נוסף**...

רמז רמז החיד"א למבינים, לבל יסמכו על המלצתו לעניינים אחרים מלבד אלו הנוגעים לצדקה... (שבחי הרב חיד"א).

פוסקים רבים חולקים על דעתו וסוברים כי אין כלל ספק בדבר זה, והם מביאים ראיות שונות לכך שחובה על כל אדם להציל נפש מישאל בלא התחשבות בכבודו העצמי שנפגע ובבזיון הכרוכים בכך. בעל ה"כלי חמדה" (פי תצא אות וי, ה') מצטט את דברי הגמרא (סוטה כא/ב) האומרת, שהמסרב להציל אשה הטובעת בנהר, הרי הוא "חסיד שוטה". הרי לנו, כי אין לחשב כל חשבונות בעת הצלת נפשות. הגאון רבי יצחק וייס זצ"ל, הביא ראיה לכך מדברי הרמב"ם (הל' שבת פ"ב הל' ג'), שכתב לגבי הצלת נפשות בשבת: "כשעושים דברים האלו, אין עושין אותן לא ע"י גוים ולא ע"י קטנים ולא ע"י עבדים ולא ע"י נשים כדי שלא תהא שבת קלה בעיניהם, אלא על ידי גדולי ישראל וחכמיהם". לו היה תלמיד חכם צריך להמנע מפיקוח נפש הכרוך בבזיון, אומר הגר"י וייס זצ"ל, היה על הרמב"ם לציין זאת במפורש (שו"ת "מנחת יצחק" ח"ה סי' ז).

הגאון רבי יוסף שלום אלישיב זצ"ל מוסיף להקשות על דבריו של הגר"ש קלוגר זצ"ל: הכלל "זקן ואינה לפי כבודו" קובע, כי אדם מכובד פטור מהתעסקות בחפצי חבירו, אם גם כאשר הדברים היו נוגעים אליו הוא לא היה מתעסק עמהם, כאמור. הגע עצמך, לו היה אדם רואה את בנו טובע בנהר, כלום היה שוקל לרגע קט כיצד הוא נראה והאם ראוי לצאת כן לרשות הרבים? ברור לכל, כי הוא היה אץ כחץ מקשת בכל מצב כדי להצילו. מעתה, הבסיס לפטור "זקן ואינה לפי כבודו" נשמט ממקרה של הצלת נפשות (שו"ת "ציץ אליעזר" ח"ט סי' י"ז קונ' רפואה בשבת פ' י"א).

דף יט/ב ללמדך שכל המגדל יתום בתוך ביתו

"המגדל יתום יתום בתוך ביתו כאילו ילדו" - ממש?

מנשר מיוחד הוציא הרמ"א לבקשת "זקן מוכה אלוהים ומעונה... כמר אשר הנקרא אנשיל טייזינגר", ובו הודיע בשער בת רבים, כי נכדו היתום של הזקן נחשב כבנו לגבי אמירת קדיש עליו לאחר מיתתו, ולא תהא לאבלים אחרים זכות קדימה עליו. הרמ"א נענה לבקשתו, כשהוא מעלה על נס את הסב, אשר גידל את היתום בתוך ביתו ואף שכר לו רב שילמדו תורה, "ואמרו במסכת סנהדרין... כל המגדל יתום בתוך ביתו כאילו ילדו... וכ"ש שהביאו לחיי עולם הבא ששכר לו רבי ללמדו..." (שו"ת הרמ"א סי' קי"ח).

המגדל יתום מקיים מצוות פריה ורביה? בעקבות דברי סוגייתנו אנו מוצאים בשו"ת "חכם צבי" (סי' צ"ג) את הספק הבא: "נסתפקתי, אדם הנוצר על ידי ספר יצירה... מי מצטרף לעשרה לדברים הצריכין עשרה כגון קדיש וקדושה..." שכן, כפי שהמגדל יתום נחשב כאילו ילדו, גם מעשה ידיהם של הצדיקים ייחשב כתולדותם. לבסוף הוא קובע שאין "גולם" זה נחשב ילדו של הצדיק שיצרו. בספק אחר התחבט הגאון רבי שלמה קלוגר זצ"ל (הגהות אה"ע סי' א' סעי' א'), אשר בעצמו התייתם בקטנותו ואומץ על ידי המגיד מדובנא שפגשו בוילנא, וחש כי עדיו לגדלות ותחת חסותו של המגיד גדל היתום הקטן לגאון עצום, האם יתכן לומר, שהמגדל יתום בביתו נחשב כאביו אף לגבי קיום מצוות פריה ורביה, אך חידושו לא התקבל להלכה.

אחד המקורות לכך, ש"כל המגדל יתום בתוך ביתו מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו" הוא הספר דברי הימים (א' ד' יח) שם מוגדר משה רבינו כבנה של בתיה בת פרעה שגידלתו. אף השם 'משה', פירושו 'ילד' בשפת מצרים, כפי שמבאר הנצי"ב ("העמק דבר" שמות ב') בשם ר' שמואל מבעהיים, ונקרא בשם זה מפני שהצילתו מהמים וגידלתו.

התחבטותם של איצטגניני פרעה: על סמך דברים אלו ביאר הגאון רבי אליהו ראם, שהיה ראב"ד בירושלים לפני עשרות שנים, את פשר בלבולם של איצטגניני מצרים. רש"י (שמות א/כב) מביא, כי ביום שנולד משה אמרו איצטגניני פרעה למלכם, כי היום נולד מושיעם של ישראל, אבל איננו יודעים אם ממצרים הוא או מישאל הוא. ומדוע לא ידעו? מפני האמור בסוגייתנו, שהמגדל יתום בתוך ביתו כאילו ילדו. לפיכך, מצד אחד ראוהו כנולד מישאל, מפני 'אמו הביולוגית' יוכבד, ומצד שני נדמה להם כנולד ממצרים, מפני אמו המאמצת בתיה ("כמוצא שלל רב" שמות א/כט).

גם המלמד את בן חבירו תורה, אומרת סוגייתנו, הרי הוא כמי שילדו. "הנודע ביהודה" (כפי שמביא בנו בספר דרושיו "אהבת ציון" פרוש ט') מבאר את דברי בן עזאי שלא נשא אשה באמרו (יבמות סג/ב) "נפשי חשקה בתורה", כי לא התכוון לומר שהוא מעדיף את קיום מצוות תלמוד תורה על פני קיום מצוות פריה ורביה, אלא כוונתו היתה שעל ידי שילמד אחרים תורה ייחשב לו הדבר כאילו ילדם וממילא יקיים את שתי המצוות יחדיו.

עצה לחשוכי בנים: הגר"י קנייבסקי זצ"ל ("חיי עולם" פ' ל"א) מביא, כי ה"חפץ חיים" ("שם עולם" פ' ט"ו) האריך לבאר, שבדברים אלו יש עצה לחשוכי בנים. וכתב, שמי שלא זכה לבנים, ייטיב לעשות אם יממן את לימודו של ילד עד שיגדל לתלמיד חכם, ועל ידי כך "ייחשב לו בבית דין של מעלה כאילו הניח בן ממש".

דף יט/ב שתהא אימתו עליך

כבודו של מלך נכרי - עד היכן?

בדפים אלו אנו לומדים על הכבוד העצום שיש להעניק למלך, עד ש"מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול" שנאמר (דברים יז/טו) "שום תשים עליך מלך" - "שתהא אימתו עליך". גדול הוא כל כך כבוד המלכים, עד שמבואר בגמרא (ברכות יט/ב) כי אף משום כבוד מלכים נכריים, הקלו חז"ל בגזירות מסוימות שהיה בהן כדי להפחית מכבודו של המלך. מלכי ספרד, אנגליה, הולנד ומדינות אחרות בימינו, הממלאים תפקיד טקסי וסמלי בלבד, אינם מוכרים כמלכים לפי ההלכה, ורק מלך אשר "חשוב בשולטנותו... ודן והורג במשפט ואין מי שמשנה על דבריו מהן ללאו ומלאו להן", ראוי לכבוד מלכים זה (שו"ת הרדב"ז ח"א סי' רצ"ו בשם הראב"ד).

הקבלת המלך עם ספר תורה: עניין זה של כבוד מלכי אומות העולם, שעל ראייתם אף מברכים (עיי' אור"ח סי' רכ"ד סעי' ח') עורר שאלות רבות בפוסקים. במקומות רבים בגלות נהגו היהודים להקביל את פני המלך עם ספר תורה. נוהג זה עורר את השאלה אם ראוי לנהוג כן בספר התורה ולטלטלו לצורך זה, וכתב בעל ה"פתחי תשובה" (יו"ד סי' רפ"ב ס"ק א'): "ולענין מה שנוהגים בעת שנוסע המלך מטלטלים ספר תורה לכבודו, ראיתי... שאין למחות בזה". נידון נרחב אף התפתח בפוסקים אם בשבת מותר לטלטל את ספר התורה לכבודו של המלך בעיר שבה הטלטול אסור מדרבנן. בעל "בית לחם יהודה" ("שולחן ערוך" יו"ד שם סעי' ז') פוסק בשם הרדב"ז, כי עדיף להוליכו פחות מארבע אמות בבת אחת, או להוליכו על ידי שני יהודים יחדיו [שנים שעשו פטורים]. אולם ה"כתב סופר" (שו"ת אור"ח סי' ל"ז) שנשאל על כך על ידי אחיו בעל ה"מכתב סופר" מקראקא, פוסק להתיר לטלטלו אף ביום הכיפורים שחל בשבת [עיי"ש הגבלות וסייגים להיתר זה].

ביום לידתו של מלך מסויים ערכו לכבודו משתה גדול, ואחד הפוסקים התיר ליהודי לנגן באירוע חגיגי זה, אף על פי שהוא נערך ביום טוב שני של גלויות! בעל ה"אור שמח" נשאל לחוות דעתו על כך, ובתום פלפולו בעניין כבוד מלכים הוא פסק, כי יפה הורה החכם, מבלי פקפוק ("אור שמח" הל' יו"ט פ"ו הל' י"ד). [לעומת זאת בהוצאת ס"ת לכרמלית הוא פוסק לאסור. עיי"ש שביאר, אלו תקנות וגזירות הותרו על ידי חז"ל].

פורים סרגוסה: בשנת ה' ק"פ נמלכו חכמי סרגוסה שבספרד בדעתם, לבלתי בזות את ספר התורה בטלטולו כל פעם לכבוד המלך. לפיכך, הם החליטו לרוקן את הקופסה החיצונית מן הספר. [בספרי תורה ספרדיים הקלף הנגלל סביב העץ יכול להתפרק מהמעטה החיצוני הנראה כקופסה, וכשמעטה זה סגור אין ניתן להבחין אם הספר מצוי בתוכו, אלא על פי המשקל]. אולם, יהודי שנשתמד וידע זאת, הלשין על כך למלך, שהחליט להפתיע את היהודים בעת ביקורו הצפוי, ולדרוש מהם להראות לו את פנים ספר התורה...

לילה קודם ביקורו של המלך חלם שמש הקהילה חלום בעתה, בו הוא נדרש להניח את ספר התורה בתוך מעטהו במהרה. השמש קם ממיטתו בבהלה, ומבלי ספר על כך לאיש הוא רץ לעשות כנדרש ממנו. למחרת, בהגיע המלך, קדמוהו כל היהודים עם ספר התורה כנהוג. המלך, במלוא החביבות, ביקש לראות את ספר התורה עצמו, ופני חכמי הקהילה החזירו... הרעד אחז בהם והם חישבו להתעלף... רק השמש היה רגוע. הוא פתח את מעטה הספר בניחותא, והמלך הנדהם, כמו גם שאר החכמים, נוכח לדעת, כי אף עלילת שוא היתה זאת. לזכר אותו מאורע נתקן "פורים סרגוסה" ביום י"ז בשבט, למען יחוגו אותו מדי שנה [הסיפור בהרחבה מופיע בלוח דבר בעיתו].

לעילוי נשמת

אבינו וסבינו הרה"ח

ר' משה כפתורי (קנוף) ז"ל

ב"ר יצחק שמואל ז"ל

נלב"ע י' באב תשמ"ט

תנצב"ה

הונצח ע"י המשפחה שיחיו

לעילוי נשמת

מרת בתיה שטילמן ע"ה

ב"ר אשר ז"ל

נלב"ע ח' באב תש"ע

תנצב"ה

הונצחה ע"י המשפחה שיחיו

לעילוי נשמת

מרת מלכה סלומון ע"ה

בת יבדלחט"א ר' אריה ישראל שכטר הי"ו

נלב"ע ט' באב תשע"א תשנ"ו תנצב"ה

הונצחה ע"י בני המשפחה שיחיו

לעילוי נשמת

הר"ר אברהם משה בליטנטל ז"ל

בן הר"ר יהודה אריה ז"ל נלב"ע י"א באב תשמ"ט

תנצב"ה

הונצח ע"י נכדו ידידו הר"ר שאול חסדיאל ומשפ' שיחיו בני ברק

לעילוי נשמת

חכם אברהם צורף זצ"ל

בן ר' מנשה מאיר ופרחה ז"ל נלב"ע י"ב באב תש"ע

תנצב"ה

הונצח ע"י בנו ידידו ר' אפרים צורף הי"ו - שילה

לעילוי נשמת

אמנו מרת חנה רבקה פסמנטיר ע"ה

ב"ר אלחנן שמשון ז"ל

נלב"ע ז' אב תשע"ד

תנצב"ה

לעילוי נשמת

אבי מורי הרב שמואל אריה לייטר ז"ל

ב"ר מרדכי שרגא ז"ל נלב"ע ח' באב תשס"ו

תנצב"ה

הונצח ע"י המשפחה

לעילוי נשמת

מרת שנידל לאה יפה חיים ע"ה

בת הרב יהושע ז"ל נלב"ע ט' באב תשס"א

תנצב"ה

הונצחה ע"י חתנה ובתה הר"ר אריה ישראל וסימה שכטר שיחיו - חיפה